

23. Petitot J. 1999. Morphological Eidetics for a Phenomenology of Perception. In: Petitot J., Varela F.J., Pachoud B., Roy J.-M. Naturalizing Phenomenology, Stanford, California: Stanford University Press, 330-372
24. Sharypin A. (2012) Ob universal'nom jazyke kognitivnyh nauk // The fifth international conference on cognitive science. June 18-24, 2012. Kaliningrad, Russia, Vol. 2.
25. Schlicht T. 2018. Does Separating Intentionality From Mental Representation Imply Radical Enactivism? Front. Psychol. 9:1497. doi: 10.3389/fpsyg.2018.01497
26. Stepanova A.S. 2005. Fizika stoikov. Dominirujushhie principy ontokosmologicheskoy koncepcii, SPb: St Petersburg University
27. Thompson E. 2007. Mind in Life. Biology, Phenomenology and the Sciences of Mind. Cambridge (MA): Harvard University Press, P.81
28. Thompson E. 2005. Sensorimotor Subjectivity and the Enactive Approach to Experience // Phenomenology and the Cognitive Sciences, fol. 4, P. 408.
29. Tieszen R. 2005. Phenomenology, Logic, and the Philosophy of Mathematics, Cambridge: Cambridge University Press, 69-89
30. Vörös S., Froese T. & Riegler A. (2016) Epistemological odyssey: Introduction to special issue on the diversity of enactivism and neurophenomenology. Constructivist Foundations 11(2): 189-204. <http://constructivist.info/11/2/189>
31. Zhukov D.A. 2007. Biologija povedenija: gumoral'nye mehanizmy, SPb: Speech/Rech.

МОЖЛИВОСТІ ПРИКЛАДНОЇ ЕТИКИ ЯК РЕСУРСУ В СФЕРІ ГУМАНІТАРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Н.Г. СЕРЕДЮК

*Центр гуманітарної освіти НАН України, Київ, Україна
Sereduk.n.g@gmail.com*

У даній статті досліджується потенціал прикладної етики як ресурсу в розв'язанні моральних дилем і конфліктів в сфері гуманітарних технологій. Гуманітарні технології трактуються як комплекс методів управління соціальними комунікаціями, взаємодією між людьми через спільне розуміння певних смислів її асоційованість з певними цінностями, та спеціальних технік і прийомів опосередкованого впливу на соціальну поведінку.

Прикладна етика орієнтована на отримання певного теоретичного знання, яке виступає основою етичної експертизи сучасних гуманітарних технологій, створює можливість зростання їх впливу як на розвиток особистості, так і протистояння маніпулятивним викривленням ціннісних орієнтацій. Ця форма діяльності етики, поворот її до конкретно-практичних проблем сучасності стало яскравим явищем кінця двадцятого століття.

Причини виникнення самих різних етик вбачають в стрімкому рості людських знань і технологічних можливостей, в багатьох глобальних проблемах (розподіл світових ресурсів, їжі та сировини, зростання народонаселення, реальна можливість глобальних катастроф) та необхідності підвищення якості внутрішньої саморегуляції людей, діяльність яких спрямована на подолання цих викликів.

Правила і цінності, що в різних формулюваннях є присутніми в кодексах поведінки організацій, лише в разі їх практичного втілення створюють справу честі, престижу, репутації організації. В цих процесах моральність як компонент соціальної організації (на мікро-, мезо- і макрорівнях) набуває все більшого значення в повсякденному соціально-діловому житті економічно розвинутих країн. Тим самим, люди природним чином прагнуть до задоволення більш високих потреб, коли задоволені прості, і більш схильні повсякчасно враховувати суспільний інтерес, де слідування йому допомагає досягненню власних цілей.

Робиться висновок, що використання прикладної етики в сфері гуманітарних технологій актуалізує необхідність соціального проєк-

тування у напрямі моделювання, організації, конструювання таких систем, в яких створюються спочатку об'єктивні передумови, а потім здійснюються певні управлінські заходи, які сприяють тому, аби моральні цінності робили повсякчасно функціонуючими. Це, насамперед стосується кола тих цінностей, які сприяють сталому, збалансованому розвитку суспільства і підтримують кожного працівника у його прагненні до гідного, творчого існування.

Ключові слова: прикладна етика, етична експертиза, гуманітарні технології, етичні цінності.

THE OPPORTUNITIES OF THE APPLIED ETHICS AS A RESOURCE IN THE SPHERE OF THE HUMANITARIAN TECHNOLOGIES

N.G. SEREDYUK

Center of humanitarian education of National Academy of Sciences of Ukraine, Kiev, Ukraine
Sereduk.n.g@gmail.com

This article deals with applied ethics potential as a resource of solving moral dilemmas and conflicts in the sphere of humanitarian technologies. Humanitarian technologies are being interpreted as a set of social communication management methods, management methods of cooperation among people through mutual understanding of certain meanings and special techniques and ways of indirect influence on social behavior.

Applied ethics is focused on the achievement of a certain theoretical knowledge, which is the base of ethic examination of modern humanitarian technologies and creates the opportunity to increase their influence both on personality development and prevention of manipulative distortion of value orientations. This form of ethics effectiveness, its direction towards concrete practical problems of the present has become a dramatic event at the end of the 20-th century.

The causes of development of different ethics are explained by swift growth of human knowledge and technological opportunities, different global problems (distribution of world resources, food and raw materials, growth of population, real threat of global catastrophes) and the need to increase the quality of internal self-regulation of people whose activity directed to overcoming of these challenges.

Rules and values presented in different forms in organizations' codes of conduct become a matter of honour, prestige and reputation of an

organization only on the condition that they are implemented in practice. In these processes morality as a social organization component (on the micro-, meso- and macrolevels) becomes more and more significant in the everyday social and business life of the economically developed countries. Thereby, when simpler needs are satisfied, people naturally tend to satisfy the higher ones and are more willing to take into account the public interest in the situations where it helps to reach their own objectives.

As a conclusion it is said in the article that the applied ethics application in the humanitarian technologies sphere makes urgent the necessity of social designing in the direction of modelling, organization, construction of the schemes in which firstly objective prerequisites are created and then it is followed by the implementation of certain management measures that favour the moral values to be permanently functional. The values that are concerned in the first place are those that favour a stable and balanced society development and support every worker in his desire for a worthy, creative life.

Key words: applied ethics, ethic examination, humanitarian technologies, ethic values.

Актуальність теми. Стрімкий розвиток науки й техніки, технічних технологій у другій половині XX – на початку XXI століття позначив якісно новий етап у розвитку взаємодії людини та суспільства. На тлі таких трансформацій людина губиться, втрачає розуміння того, що їй робити із собою, із її власним існуванням, як керувати власним життям та які питання поставити до себе самого. Така собі буттєва маргіналізація людини призвела до появи «гуманітарних технологій» як технологій комунікації, взаємодії між людьми на основі спільного розуміння певних смислів.

Сьогодні, завдяки поширенню міждисциплінарного підходу до вивчення соціальних й культурних феноменів, тема «гуманітарних технологій» стає все більш актуальною в людиноорієнтованих науках. Проте, як зазначає дослідник О. Курочкін: «в науковому середовищі та в середовищі технологів-практиків відсутнє чітке розуміння того, – що таке гуманітарні технології. Найвні в літературі визначення або занадто розмиті й не містять точного трактування поняття гуманітарних технологій, або, навпаки, невиправдано звужують його до підвиду виборчої технології або обмеженого набору методів навчання» [1]. Так, наприклад, С. Островський під гуманітарними технологіями розуміє «набір ретельно вивірених й науково обгрунтованих прийомів та спеціальних технік непрямого впливу гуманітарних технологів на суспільство (через управління соціальною поведінкою)» [2, с. 21]. Проте,

пан Курочкін не поділяє думку останнього та пропонує власне визначення гуманітарних технологій як «комплексу методів управління соціогуманітарними системами, що мають наступні характеристики: публічна сфера застосування, орієнтація на майбутнє (стратегічний характер), ексклюзивність й оптимістичність» [1].

Ми, у свою чергу, вважаємо, що наведені та інші визначення не акцентують увагу на змістовному аспекті гуманітарних технологій – на цінностях й смислах. Адже це є тим інтегруючим фактором, завдяки якому взагалі будь-які гуманітарні технології мають шанс на успіх. Тому ми пропонуємо таке визначення: *гуманітарні технології – це комплекс методів управління соціальними комунікаціями, взаємодією між людьми через спільне розуміння певних смислів й асоційованість з певними цінностями, та спеціальних технік і прийомів опосередкованого впливу на соціальну поведінку.*

Однак, вирішення питання про роль прикладної етики в розв'язанні моральних дилем і конфліктів в сфері гуманітарних технологій потребує врахування декількох теоретичних підходів до розуміння її специфіки. Все більшого визнання набуває точка зору, що прикладна етика є не продовженням чи доповненням теоретичної етики, а якісно новим дослідницьким проектом. Це, насамперед, гострі проблеми моральної практики, що мають відкритий і пограничний характер, усвідомлюються як такі, що потребують змін у сфері моральної практики, поведінки людей. При такому підході аналізуються конкретні випадки розповсюдженної моральної поведінки, які не можуть бути розв'язані апелюючи до норм традиційної моралі чи універсальних принципів моралі західного Модерну. Водночас, прикладна етика орієнтована на отримання певного теоретичного знання, яке виступає основою етичної експертизи сучасних гуманітарних технологій, створює можливість зростання їх впливу як на розвиток особистості так і протистояння маніпулятивним викривленням ціннісних орієнтацій. Ця форма дієвості етики, поворот її до конкретно-практичних проблем сучасності стало яскравим явищем кінця двадцятого століття.

Причини виникнення самих різних етик полягають в стрімкому рості людських знань і технологічних можливостей, в багатьох глобальних проблемах (розподіл світових ресурсів, їжі та сировини, зростання народонаселення, реальна можливість глобальних катастроф) та необхідності підвищення якості внутрішньої саморегуляції людей, діяльність яких спрямована на подолання цих викликів. Як зазначає Т.Г. Аболіна «Предметним полем прикладної етики є якісно нове наукове завдання – інтелектуально осмислити соціальну реаль-

ність, в якій перестали домінувати традиційні механізми трансляції моральної культури» [3, с. 21].

Важливість прикладної етики полягає в тому, що в ній відбувається концентрація смислів й цінностей, основних форм благ, які в думках, і в діях є дійсно універсальними. Саме вони, на нашу думку, зацікавлюють на цілеспрямовану організаційну підтримку і поширення засобами сучасної прикладної етики, що і свідчить про те, що процес інституціалізації моралі розпочався. Проте, цей процес як і будь-який інший результат діяльності людини, може бути більш-менш успішним.

Розгляд інституціалізації моралі вимагає врахування етичного статусу дій та етичних можливостей інститутів самих по собі. В ідеалі кожна дія та кожний інститут можна оцінювати в загальних термінах, таких як благо для індивіда, що є частиною спільного блага. В діяльності деяких інститутів це є очевидним, наприклад, такою є добре налагоджена суспільна система соціального забезпечення. Прикладом таких конструктивних інститутів може слугувати монетарна система, процес виробництва, правова система. З іншого боку, існують і деструктивні інститути, які найбільш суперечливі з етичної точки зору. Деякі з них створені з певною метою, за прикладом злочинних об'єднань, такою є приміром система корупції в державі. Проте деструктивні інститути можуть також бути прямим результатом функціонування соціально-економічної системи. Таким є вимушене безробіття. Отже, кожен існуючий інститут має етичну складову, кожен інститут або сприяє, або перешкоджає належному функціонуванню системи в цілому з урахуванням універсальних, базових, загальнолюдських цінностей.

Люди, в процесі своєї безпосередньої буденної життєдіяльності багаторазово і по різному оцінюють і себе, і інших людей, і навколишню дійсність. Оціночна діяльність на основі критеріїв різних форм блага і добра може бути історично віджилою, відносною і далекою від абсолютного змісту моралі. Дуже часто під раціональними гаслами моралі ховаються примітивний егоїзм, користолобство, холодний розрахунок, партикуляризм, національна нетерпимість, шовінізм та інші уподобання.

Через це реальний процес інституціалізації моралі засобами прикладної етики, який є складним та неоднозначним, не можна виводити за межі критично-аналітичного розгляду та апологетично позитивно оцінювати лише через авторитетність на рівні суспільної думки морально-етичної термінології. Регулятивна функція соціальної моралі, якій надається велике значення у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі з 70-х років ХХ ст. допускає певною мірою незалежні

оцінки по відношенню до її змісту та при збереженні санкцій як механізму соціального контролю; допускає певну єдність нормативно-регулятивної функції моралі з критично-оціночною, як формою етичної експертизи діяльності людей.

Мета цієї статті полягає в дослідженні можливостей прикладної етики як ресурсу в сфері гуманітарних технологій.

Об'єктом дослідження виступає прикладна етика, а **предметом** – потенціал прикладної етики в розв'язанні моральних дилем і конфліктів в сфері гуманітарних технологій.

Джерелом еволюції соціальної системи можуть бути фактори, що знаходяться як всередині інституційної системи, так і зовні. Серед факторів, які не є прямо породжені внутрішніми системними чинниками особливе значення мають впливи з боку культури, що ініційовані основним суб'єктом новачійних змін в культурі – творчою особистістю. Зміни інститутів під впливом змін в культурі пов'язані, насамперед, з накопиченням нового досвіду, нових знань, а також зі змінами в ціннісних орієнтаціях. Творча продуктивність особистості є тим невичерпним джерелом новачій внаслідок того, що людська особистість ніколи не вичерпується інтерналізованою в ній системою соціальних ролей та інституалізованих цінностей. Внаслідок того, що той чи інший інститут перестає відповідати цілям чи інтересам певних соціальних колективів і груп виникає потреба його зміни. В таких випадках відбувається реорганізація цих колективів і груп, найчастіше в вигляді подальшої диференціації на більш спеціалізовані в функціональному відношенні частини. Перебудова відповідних інститутів об'єктивно вимагає більш узагальнених і універсальних інституційних норм. Цей процес еволюції моральної регуляції у відповідь на ускладнення і диференціацію суспільного життя виразно прослідковується в історичному русі партикулярної моралі з невеликою частиною загальнолюдського змісту до універсалізованої моралі доби Модерну та до пошуків ціннісних еквівалентів глобальної етики планетарного рівня.

Світ, що глобалізується, – це реальність з новою соціальною структурою, специфічною економікою, особливою віртуальною культурою; він знаходиться в стані пошуку об'єднуючих цінностей, як відповіді на потреби нової і особливої стадії цивілізаційного розвитку людства. Базові етичні цінності почали розглядатись засадничими елементами як функціонування соціальних систем в цілому, так і окремих соціальних інститутів. Початок XXI століття характеризується актуалізацією розробок, спрямованих на створення глобальної етики, в діяльності міжнародних організацій, комісій, наприклад, базового

документу ООН «Хартія взаємодії країн і організацій», «Декларації глобальної етики», утвердженої на Парламенті релігій світу, Декларації з біоетики прийнятою ЮНЕСКО та ін. В наш час, на етичних принципах засновані конституції демократичних країн, вони є важливою основою діяльності міжнародних організацій, створення документів, які використовуються в міжнародному співробітництві. До їх розробки долучається широке коло представників гуманітарних наук та практиків в сфері політики, бізнесу, духовної культури, громадських організацій і рухів. Особливе місце в цих процесах займає розширення ООН сфери своєї дії. В останні роки ООН все більше уваги приділяє тому, що називають партнерством з приватним сектором та громадянським суспільством з метою прискорення досягнення цілей розвитку ООН. Це є результатом більшого усвідомлення того, що ця всесвітня організація не зможе самостійно протистояти викликам, що постали перед світом, який глобалізується, без розширення своїх повноважень і функцій на прийнятній для всіх ціннісній основі.

Актуалізація сучасного інтересу до етики як у теоретичній, так і практичній площині є свідченням зростання впливовості морально-етичних імперативів, розуміння того, що «суспільство, його існування та добробут можливі завдяки моральній компетентності його членів, а не навпаки» [4, с. 45].

На суспільство як складну систему в цілому і функціонування моральної культури зокрема розповсюджуються ознаки, виявлені в ході використання синергетичного інструментарію до аналізу соціальних процесів. Особливості морально-етичного життя тісно пов'язані з такими ознаками як ієрархічність, емерджентність, відкритість, релятивність, відповідальність та ін. Так, ієрархічність, тобто наявність певної субординації між усіма рівнями моралі, є широко визнаною характеристикою світу цінностей. В XX ст. найбільш відомі концептуальні розробки об'єктивної ієрархії цінностей здійснювались з різних методологічних позицій М. Шелером і Н. Гартманом. Положення синергетики, що жодна система не може повністю редукуватись, тобто властивості структур більш високого синергетичного рівня не можна описати мовою більш простого рівня, завдяки до його формулювання було очевидним при етичному структуруванні різних рівнів морального життя. Визначні російські мислителі XIX-XX ст. використовували ієрархічний підхід при розгляді моральної свідомості, приміром «аскетизм», «альтруїзм», «благочиння» (В. Соловйов); «етика закону», «етика любові», «етика творчості» (М. Бердяєв).

Емерджентність, згідно з якою поява нової якості сприймається вищим стосовно неї рівнем ієрархії як втрата сталості та збільшення

хаосу, одна з найбільшійших колізій морального вибору. Безпорадність, страх перед змінними обставинами життя, новими критеріями моральної оцінки консервують віджиле старе. Заради його утримання в історії цивілізації чинились надзвичайно жорсткі форми примусу і насильства під знаменами боротьби за святині. Сучасний неоконсерватизм сприймає динамічний нерівноважний стан системи моральності життя з елементами катастрофізму (Р. Рорті, А. Макінтайр). На противагу такій позиції в прикладній етиці ідуть напрацювання, спрямовані на прийняття цієї ситуації як природної, і наголошується на необхідності вироблення нового типу динамічного мислення, на інноваційному характері прикладної етики.

Суттєвою опорою для продуктивних новацій, для подолання моральних колізій є виділення такої ознаки складних систем як відкритість. Закритість, консервація морального досвіду завжди сприяла приреченості соціальної системи в цілому. На відкритості як основному джерелі моралі наголошував А. Бергсон у своїй відомій праці «Два джерела моралі і релігії», умовою життєвості відкритої до змін системи є її здатність до самоорганізації, накопичення керованого впливу на систему. При цьому самоорганізація не виключає можливостей зворотних зв'язків у системі. Ці підходи знайшли організаційне оформлення в таких формах інституціалізації моралі як створення сучасних етичних кодексів, які передбачають співучасть людей в цьому процесі, можливість зміни при наявності ініціативи співробітників, творення постійно працюючих каналів комунікації знизу вгору.

Такі характеристики складних систем як релятивність і відповідальність включають людину як активну складову процесу змін і виступають взаємодоповнюючими принципами сучасної соціальної моралі, яка відділилась від некритичного догматизму та водночас прийняла відповідальність в якості вихідного принципу. Таким чином, синергетика дає методологічно вірне спрямування управлінню процесами підвищення ролі етичної складової в діяльності сучасних соціальних інститутів. Це виключає нав'язування складно-організованим системам шляхів їх розвитку, а хаос розглядається як плідний момент конструктивного механізму еволюції системи до нового рівня організації. Ці та інші принципи, в цілому, створюють можливість подолання психологічних бар'єрів, стереотипів, страху перед складними системами, серед яких чи не найскладнішим є мікрокосмос морального життя, який неможливо зводити до простого лінійного утворення.

В цьому контексті постає складна проблема балансування між процесами:

1. Збереження універсалістських засад сучасної і традиційної культури, які відповідають людству як єдиному цілому, що розвивається, незважаючи на багатоманітність проявів і форм реального буття.

2. При керуванні нелінійними системами здійснювати це через людську свободу і творчість. Така, нелінійність цивілізаційного процесу в цілому пов'язана, за В.С. Біблером, з «самодетермінацією» людини через діалог культур. Потреба в зверненні до досвіду інших народів і культур зростає в періоди кризи і на цьому шляху можлива суттєва корекція досвіду своєї культури, який завжди є обмеженим.

Розвиток прикладної етики відбувається в умовах, коли, з одного боку, глобальний розвиток повинен бути скерований на досягнення системної рівноваженості, сталості, а, з іншого – проходити через якісні і кількісні зміни. Саме тому на часі обґрунтування морально-етичних вимірів сталого розвитку в ситуації глобальних цивілізаційних викликів, переходу від індустріального до постіндустріального, інформаційного суспільства. Методологія синергетичного підходу особливо є важливою для дослідження соціальної моралі, яка характеризується зростанням хаосу, сприйняття якого є катастрофічним для передічної моральної свідомості, але не є таким для креативної моральної свідомості, що здатна до саморозвитку. Хаос, який розглядають теорія хаосу і теорія самоорганізації, завжди є відносним. Він містить у собі відносну міру хаотичності і міру впорядкованості. Дослідники цього процесу зауважують, що «немає абсолютного хаосу й немає абсолютного порядку. Коректніше було б говорити про те, що зростає міра впорядкованості (чи хаотичності) за певним показником за рахунок чи на противагу зниженню міри впорядкованості (чи хаотичності) за іншим показником» [5, с. 33].

В історії неможливо знайти суспільство, мораль якого перебувала б у стадії повного хаосу, абсолютної руйнації своєї структури. Як зазначає Г. Беккер: «...у разі загрози розпаду будь-яке суспільство, якому вдалося зберегти себе, зберігається тільки завдяки "нормативній реакції на аномію", яка принаймні збереже уламки системи цінностей, навколо яких може розпочатися, так би мовити, стабілізуюча кристалізація» [6, с. 189]. Головною ідеєю, що коріниться в новому сприйнятті хаосу це очікування оновлення системи, ефективного пристосування до змін, що відбуваються в оточуючому середовищі. Як відмічають В.І. Вакітановський та Ю.В. Согомонов, «розхитаність звичаїв означає не тільки хаос у світі цінностей, колапс моралі, а й розтягнутий у часі – в по-іншому її не може бути – багатосторонній і складний процес оновлення нормативно-ціннісної системи даної цивілізації, нако-

пичення породжених цю позитивних тенденцій у моральному житті, з якими пов'язані обнадійливі перспективи» [7, с. 16].

Про кризовий стан суспільної моралі в Україні свідчать багаторічні дослідження, що проводяться в Інституті соціології НАН України, які зафіксували, що «Аномійна деморалізованість населення є реакцією на стан аномії, що притаманний суспільствам у періоди нестабільності ... упродовж всіх років спостережень (в Україні) – рівень аномійної деморалізованості є високим, найгірше значення його було зафіксоване у 1999 р. – 14,0 %» [8]. Тенденцію до покращення ситуації в суспільній моралі відмітив В. Хмелько, який уже 2003 року зазначав, що спостерігаються певні прояви, реморалізації нашого суспільства, а саме – зниження орієнтації на неморальні критерії поведінки. Криза 2008 року привела до нового сплеску аномій, який пішов на спад у 2010 р. і є підстави прогнозувати, що занит на «етизацію» суспільства після «революції гідності» буде зростати. Можна погодитись з твердженням В. Надурака, що: «система моралі українського суспільства вже пройшла точку біфуркації і почалося формування її нової структури» [9, с. 204].

Катастрофічні наслідки діяльності людини викликають переосмислення ціннісних пріоритетів моралі у всьому світі. Під тиском різних ризиків реального життя в західному світі сформувалась нова парадигма етики організацій, яка не тільки зосередилась на тих параметрах етичних цінностей, що можуть бути виміряні емпірично, а й намітила конкретні, методологічно обґрунтовані і процедурно «проранжені» шляхи її перетворення в різні сфери соціальних практик. Такі методичні інституалізації етики роблять її реально функціонуючою, коли проводиться інструментальне навчання по порівнянню і оцінці своїх вчинків з їх наслідками, а не тільки з добрими «намірами». Це завдання стає особливо актуальним в тих культурах, в яких переважають установки моральної свідомості лише на «добру волю» людини, що дозволяють морально виправдувати асоціальність і тим самим підтримувати безпринципність, безвідповідальність і т.п. Поширеність ситуацій «хотіли як краще, а вийшло як завжди» підтримується саме такими установками і вони є властивими навіть таким полярним ціннісним орієнтаціям як, наприклад, ліберальному нонконформізму чи моралізаторському перфекціонізму, що є поширеними в різних соціальних групах сучасного суспільства. Ці орієнтації не задовольняють суспільство в цілому, адже очікування до носіїв соціальних ролей та організацій, які вони представляють, досить певні – відповідально задовольняти потреби суспільства. Кожний споживач, клієнт, пацієнт, студент тощо є зацікавленим в якісному продукті або послуді, в конкретному результаті, а не в деякому неясному намірі суб'єкта діяльнос-

ті. Таким чином, ділове життя об'єктивно потребує відповідальності, тому етика організацій робить акцент на консеквенціалізмі (лат. *consequentia* – слідування), згідно якому правильними являються вчинки, що ведуть до позитивних результатів.

Дуже часто для ефективної діяльності сучасних організацій є потрібним певне «спереформатування» морального менталітету, необхідно через рефлексію просуватись від перфекціонізму до консеквенціалізму. При чому навчання іде через «програвання» в групі конкретних ділових ситуацій, в ході яких учасники самостійно приходять до формування навички оцінювати і вирішувати проблему через, насамперед, наслідки, до яких веде той чи інший вибір. Таким чином в межах організацій відбувається реконцептуалізація багатьох традиційних підходів, підляють верифікації стійкі етичні уявлення, а це не може не впливати на філософську теорію моралі, яка в своєму аналізі не встигає за стрімким розвитком етико-прикладних розробок. Використання цих нових методик навчання етиці призводить до виникнення навички у практиків приймати соціально-відповідальні, раціонально обґрунтовані етичні рішення. В цьому плані особливо важливу роль відіграють переважаючі культурні орієнтації, приміром, в культурології узагальнені такі типи як «культури сорому» і «культури провини», «геройні» та «міщанські» етоси культури, «колективістські чи індивідуалістичні» ціннісні ієрархії. Все це вимагає адаптації методик до наявних ціннісних орієнтацій не в плані пристосування до них, а дуже часто з метою їх корекції. Тому в організаціях важливо ідентифікувати ці особливості і через рефлексію виробляти критичне ставлення до тих речей своєї культури, які породжують соціально девіантну поведінку. Так, в науковій літературі, присвяченій аналізу ділової поведінки, фіксується наявність романтизації ризику і «геройства» по типу «як буде так і буде». При аналізі слов'янських поведінкових орієнтацій по типу «авось пронесёт» вчені навіть слово «авось» використовують без перекладу – англійською мовою пишуть «Avos» [10, с. 56-63].

В різних культурах підходи до розгляду практично орієнтованої етичної проблематики обумовлені специфікою традицій, релігій і національними особливостями моральних світоглядних орієнтирів. Сучасна інтерналізація і глобалізація економіки та ринкова гіперконкуренція у всіх сферах життя об'єктивно потребує розвитку уміння прийняття рішень не за типом «так роблять всі». При цьому повністю уникнути національної специфіки неможливо і це не є абсолютно необхідним, бо веде до надмірної уніфікації. Специфіку проблематики ділової етики можна виділити не тільки в межах англо-американської і німецької традицій, а й в японському, латиноамериканському, або в

пострадянському просторі. При цьому дослідники констатують наявність синтезу різних підходів під впливом глобалізації і інтеграції економіки. Як відмічає видатний сучасний дослідник цієї проблематики: «Управління етикою сучасними методами менеджменту забезпечує перехід від "етики на словах" до "етики у справах". Етика організації покликана на рівні "суцього" моделювати і конструювати такі умови, щоб можливим стало здійснення "належного" в практиці повсякденних справ, щоб етика дійсно функціонувала на робочому місці як засіб "успішної саморегуляції" і прибуткової діяльності» [10, с. 85]. При цьому заохочення до самопізнання, глибинної етичної рефлексії, психологічна діагностика не тільки не виключаються із цього процесу, а свідомо цілеспрямовано здійснюються і заохочуються. Прикладом може слугувати використання «золотого правила моральності» або формулювання категоричного імперативу І. Канта, конкретизованих до результатів діяльності певної організації у вигляді відповіді, приміром, на питання «Чи хотіли б ви, щоб продукцію нашого підприємства їли ваші діти?», «Чи хотіли б ви, щоб ваші рідні отримували послуги нашої організації?». Таке руйнування «барикад» між споживачем і працівником є важливим, оскільки дуже часто в мікрокліматі організації підтримується спонтанна ворожість до споживача і навпаки. Запровадження операціоналізації класичних гуманістичних цілей, є намаганням утримувати традиційні цінності, принципи, норми, стандарти, які в безпосередній формі і засобами інших соціальних інститутів не зберігаються як впливові механізми регуляції в сучасному соціокультурному просторі.

В наш час все більшого поширення набувають нові методики навчання етиці. До них відносяться ділові ігри, в ході яких відбувається засвоєння теоретичних концептів через співвідношення їх з типовими проблемами, виробничими ситуаціями. При цьому на даному етапі метазавданням вважається досягнення ціннісного балансу між економічним ефектом, екологічними наслідками та гуманістичними цінностями. Практика запровадження ділової етики ґрунтується навколо двох видів проблем, що виникають в організаціях. До перших відносяться типові, досить розповсюджені повсякденні ситуації (наприклад, провокативна, агресивна поведінка клієнта), до других – суспільно значимі ситуації, що викликають значний резонанс, носять характер скандалу, мають суттєвий відгук в суспільній думці. Оптимальним, збалансованим підходом до кожної ситуації є такий, в якому поряд з максимальним використанням реконцептуалізованих етичних аргументів активно використовуються знання з психології, конфліктології. Такі мето-

ди допомагають успішній інституалізації етики як на макрорівні, так і на мікрорівні.

В ситуації світу, що глобалізується, та обнадійливої перспективи сталого розвитку зростає культурно-цивілізаційне значення етичної раціональності в усіх сферах життєдіяльності, відповідальність повласться в центр етичної теорії і моральної практики. Сучасна людина дедалі більшою мірою усвідомлює, що нині вона справді му-сить і здатна взяти на себе відповідальність за виживання свого роду і за продовження життя на планеті – адже її технічний потенціал став чинником планетарного масштабу. В цьому контексті тісно ув'язаними виявляються криза суспільної моралі, виникнення етичного імперативу відповідальності як основного в сучасній моралі та поява прикладної етики. Для концептуального аналізу тих змін, що привели до, на перший погляд, морального занепаду Ф. Фукуяма виділяє такі культурні зміни: «Нагорі знаходиться сфера абстрактних ідей, поширюваних філософами, вченими, митцями і професорами університетів, а часом і професіоналами і шахраями, які закладали інтелектуальний фундамент для вищих змін. Другий шар – це шар масової культури, коли спроби версії складних абстрактних ідей поширюються серед масової аудиторії через книжки, газети та інші форми мас-медіа. Нарешті, є шар реальної поведінки, коли нові форми, імпліковані в абстрактних чи популярно витлумачених ідеях, втілюються в діях широких мас населення» [11, с. 82].

Виникнення певного нормативного повороту, що відбувся в останній третині ХХ ст., і є побудованим на засадах свободи, творчості і відповідальності людини, є очікуваним протистоянням апології аморалізму та релятивізму. «Нова дискурсивна нормативність» є підпорядкованою умовам обґрунтованого морального виправдання і запровадження через соціальні інститути у вигляді «прикладної етики». В сфері соціальної моралі ефективність нормативної регуляції пов'язана з процедурами відкритої публічної комунікації щодо базових цінностей, в ході якої легалізується їх нормативна значимість. Для активізації процесу втілення в життя етичних принципів необхідна їх конкретизація через ситуаційну деонтологічну раціональність та нормативну оціненість. Прикладна етика об'єднує духовно-орієнтаційну та нормативно-регулятивну функції гуманістичних базових цінностей, чим створює засади для включення в проєкт сталого розвитку завдання нової творення глобальної етики. Ці та інші процеси вибудовують протидію деструктивним процесам. В контексті нелінійного мислення катастрофа трактується як спосіб розвитку і елемент людської реальності. Роль випадку є вирішальною, бо майбутнє не детерміноване і

відкрите різним сценаріям. В етичній площині відповідальний моральний вчинок стоїть на заваді проваллям, втратам, деградації. В цьому значенні моральні кризи не унікальна ситуація, а невід'ємний елемент, особливо перехідних суспільств. Г. Йонас причиною виходу на перший план етики відповідальності вважає те, що: «Остаточно розкутий Прометей, якому наука надає нині не знані досі ще сили, а економіка – нечувані стимули, закликає до етики, щоб через добровільне підкорення їй приборкати свою могутність, аби ця могутність не обернулася для людини лихом» [12, с. 7]. Також він зазначає, що жодна традиційна етика «не вчить нас таким нормам «добра» та «зла», які б відповідали б цілковито новим можливостям могутності людини та всім її можливим проявам» [12, с. 7].

Прикладом формування організаційної інтегральності та перекладу її на персональний рівень може бути просування ідей, політики і практики корпоративної соціальної відповідальності (КСВ). Складний процес запровадження КСВ в організаціях мав декілька етапів, які в кінцевому результаті привели до прийняття принципів Міжнародного стандарту ISO 26000 «Керівництва із соціальної відповідальності». У 2010 році цей документ був підписаний в Міжнародній організації стандартизації і набув законних повноважень. В цьому документі дається узгоджене в світовому підприємницькому середовищі визначення соціальної відповідальності як «відповідальності організації за вплив її рішень та діяльності на суспільство та оточуюче середовище крізь призму прозорості і етичної поведінки, яка сприяє сталому розвитку, здоров'ю та добробуту суспільства, бере до уваги очікування зацікавлених сторін, відповідає діючому законодавству та узгоджується із міжнародними нормами поведінки та інтегроване в діяльність всієї організації, реалізується нею на практиці взаємовідносин». Основоположними є наступні принципи соціальної відповідальності: 1) Підзвітність. 2) Прозорість. 3) Етична поведінка. 4) Взаємодія із зацікавленими сторонами. 5) Правові норми. 6) Міжнародні норми. 7) Права людини.

Розповсюдження КСВ відбувалось нерівномірно в різних регіонах світу, проте саме усвідомлення потреби в етичному, збалансованому розвитку економіки суттєво впливало на його просування в організаціях. В межах цього процесу виникла теоретична і практична проблема управління цінностями в організаціях в напрямку їх гуманізації, а етика (соціальна відповідальність) стає невід'ємною складовою трьох Е. («Економіка», «Екологія», «Етика»), або трьох Р. («Profit», «Planet», «People»). Уже на початку XXI ст. багаточисельні дослідження показали, що в розвинених країнах майже в усіх підприємствах (85-95%) визначенні цінності, які вони прийняли для безпосереднього втілення в

життя. Деяко інша ситуація в Україні. З метою аналізу розвитку КСВ в Україні протягом 2005-2010 рр. Центр Розвитку КСВ за підтримки UNITER в рамках Проєкту «Розробка національного порядку денного з КСВ» ініціював проведення дослідження «Корпоративна соціальна відповідальність: стан та перспективи розвитку» з метою визначення сучасного стану та тенденцій розвитку КСВ. Дослідження було проведено Українською маркетинговою Групою у 2010 році методом особистого інтерв'ю представників 600 підприємств України (найвища ланка управління або керівники відповідних департаментів).

Проведене дослідження дозволило відстежити зміни, що відбувалися протягом останніх п'яти років: у рівні поінформованості про соціальну відповідальність; у розумінні сутності соціальної відповідальності; впровадженні політики і практики КСВ у відносинах із співробітниками, громадою, в організаційному управлінні, у відносинах із споживачами, екологічної відповідальності компаній. Більшість представників українського бізнесу (76,3%) чули про поняття соціальної відповідальності бізнесу, проте, соціальну відповідальність вони здебільшого асоціюють з наданням благодійної допомоги громаді (58,1%) та внутрішніми аспектами розвитку компанії – розвитком власного персоналу (57,8%) та чесним веденням бізнесу (54,7%). Найменше українські підприємства асоціюють із соціальною відповідальністю впровадження принципів та практик підзвітності, прозорості та етичної поведінки (24,5%), здійснення екологічних проєктів (30,7%) та участь в регіональних проєктах розвитку (30,5%).

Більш ніж половина українських компаній (67,3%) впроваджують соціально відповідальні заходи. У порівнянні з 2005 роком їх частка трохи скоротилася: у 2005 р. – 75,8% компаній впроваджували соціальну відповідальність. Однією з причин зменшення цієї частки підприємств безумовно є фінансово-економічна криза, яка змусила підприємства скорочувати видатки. Слід підкреслити, що, якщо у 2005 році впроваджували соціально відповідальні заходи переважно великі за розміром підприємства, то у 2010 році істотної різниці у впровадженні немає [13].

Об'єктивною передумовою для здійснення подальших корективних, регулюючих впливів прикладної етики є врахування динамічних змін в реальному соціокультурному просторі сьогодення. Серед різноманітних визначень сучасного суспільства, найбільш визначальною його основною характеристикою є інформаційний фактор. В кінці XX – на початку XXI ст. прогнози Д. Белла, О. Тоффлера, Дж. Нейзбіта та ін. стосовно якісного перетворення соціуму на основі інформаційних технологій, високого рівня інновацій, управління знаннями почали

стрімко втілюватись в життя. Але реальність інформаційного світу виявилась пронизаною великою кількістю змін, які недостатньо враховуються в управлінських проєсах. Можливість соціальної комунікації в режимі реального часу надавала новий імпульс глобалізаційним процесам, та попри сподівання не тільки об'єднувала людей, а й породжувала нові відмінності в рівнях і способах життя, загострювала протиріччя між поколіннями, країнами, культурами. Симптомами ціннісної кризи можна вважати зниження довіри до соціальних інститутів, активізацію нових соціальних рухів, фрагментацію соціального порядку в цілому. Соціальність у формі інтеграції індивідів у суспільство засобами ціннісно-раціональних взаємодій піддається суттєвій деформації.

Масовою інформацією, модою, рекламою твориться нова інформаційна гіперреальність, яка породжує ілюзію дійсності, очевидності. Символічний характер такої псевдодійсності, що набуває вражаючого впливу на уподобання людей, їх очікування і бажання, закріплені постмодерністами поняттям «симулякр» (Ж. Батай, Ж. Дельоз, Ж. Бодріяр).

У політиці феномен симуляції прослідковується на рівні рейтингів, які закладають оцінки відсутньої дійсності. У соціальній сфері створюється ілюзія очевидності, псевдореалізм символів, якими підміняється дійсність. З найбільшою силою симулякри діють на телебаченні. Запрограмована реальність, що відтворюється через візуальний образ, набуває авторитетності і уявляється більш значущою дійсністю, ніж оточуюча реальність.

В європейській історії достатньо чітко прослідковується актуалізація етичного дискурсу і зростання його інституційного впливу в умовах так званого перехідного стану суспільства, яке завжди було сповнене певних ризиків. Становлення інформаційного суспільства пов'язане зі зростанням напруги, викликаного очікуванням невизначеного, повного небезпек майбутнього. Актуальною стає тема безпеки, особливо в зв'язку з тим, що з використанням сучасних технологій пов'язані серйозні соціальні конфлікти. Ціннісно-орієнтаційний потенціал суспільної моралі знижує свою впливовість особливо на фоні загроз вітальному рівню життя. Зниження рівня безпеки психологічно створює виникнення короткої «часової перспективи майбутнього» (Ж. Нюттен), яка пов'язана з постійним очікуванням катастрофічного розвитку подій. Ці процеси активно і всебічно досліджувались науковцями, які прагнули своєчасно попереджувати суспільство про незворотні загрози значного прискорення соціо-культурної динаміки. Так, постало питання про гранично допустимий рівень ризику в ході аналізу суспільних, структурних змін, особливо в виробничій та інституційно-

нальній сфері науково-технічного індустріального суспільства. Е. Бекман загострює значимість проблеми, зазначаючи, що «сподство нерівні в історії конфліктує зі штучними і більш ніж реальними перспективами самогнитчення» [14, с. 92]. На його думку, об'єктивне знання у суспільстві ризику стає недосяжним, його місце займає почуття загрози і страху. За таких умов розвинені рефлексивні структури моральної свідомості особистості (гідність, честь, обов'язок, відповідальність, справедливність та ін.) блокуються і втрачають свій вплив на мотивацію до відповідних форм поведінки. Для Е. Гіденса принциповим видається те, що в сучасних умовах навіть для пересічних людей стало звичним мислити категоріями ризику. Така рефлексія стала звичною, фоновою: «різниця між ризиком, на який йдуть з власної волі і ризиком, на який людина наражається поза своєю волею зазвичай нечужа...» [15, с. 119]. Зростання суспільної ентропії, фетишизація інформації протистоїть свободі самоздійснення людини в діяльності-спілкуванні, можливостям творчої самореалізації, гармонізації розвитку особистості. Пошук власної ідентичності ускладнюється в суспільстві масових комунікацій та множині інформаційних потоків.

Головні потреби особистості – у спілкуванні, структурі, значенні розвиваються у мас-медійному просторі, які провокують до втрати орієнтирів серед різноманіття штучних фантомних зразків життя. Сучасність змін, які привносить в життя інформаційне суспільство, призводить до суттєвих перетворень у внутрішньому світі: «Револуція у засобах масової комунікації неминуче означатиме і революцію в душі» [16, с. 344].

Попри безперечну наявність надскладних сучасних процесів функціонування інформаційного суспільства існує певна протидія різних суспільних груп негативним тенденціям «інформаційно-технологічної парадигми» за визначенням М. Кастельса. Водночас, він наголошує, що не існує універсальної моделі такого суспільства і тому кожна країна може своїм шляхом увійти в цю систему. У суспільстві, пронизаному інформаційними каналами, актуалізується пошук особистості. Він зазначає, що у світі, де відбуваються настільки неконтрольовані та хаотичні зміни, люди схильні групуватись навколо первинних джерел ідентичності: релігійних, етнічних, територіальних, національних» [17, с. 27]. Головний акцент дослідник робить на можливостях мережних систем позитивно впливати на сферу культурної та індивідуальної свідомості, створення електронних співтовариств чи угруповань, а в перспективі віртуального суспільства. Водночас, прихід нових технологій, надшвидких інформаційних потоків і виникнення особистісних проблем у «всесвіті недиференційованої темпораль-

ності культурних виражень та зламів характерної для повсякденності ритмічності спонукає людину до більш уважного ставлення до традиційних джерел культури та відповідних цінностей. Адже традиційна нормативність співіснує поряд з інструментами «нової нормативності», яка виступає реакцією на зростаючі процеси змін. В таких умовах прикладна етика як елемент інституційного функціонування суспільства заповнює, на нашу думку, відсутність морально-етичних смислів і значень, які в минулому не були повністю проявлені і марковані як етичні в звичаєвому праві, традиціях, побутовій культурі, але створювали системно-структурні кордони «правильного» і «неправильного». Це обумовлювало наявність певного «фільтру» через який далеко не всі зовнішні впливи і новаті приймалися людиною як особистісно значимі.

Певна безпорадність сучасної пересічної людини перед маніпулятивними технологіями, об'єктивно потребують її включення в публічні дискурсивні практики, етичну визначеність організаційної культури та нормативний стандарт професійного середовища. Всі ці складові елементи запровадження прикладної етики закладають сітку координат свідомості, яка закріплюється не умоглядно, і не ідуть «згори» від верхніх рівнів етичної свідомості, а закріплюються в навичках повсякденної практики взаємодії людей, їх спілкування, що створює для особистості внутрішні захисні бар'єри від маніпулятивних впливів.

В наш час особистісне становлення відбувається під впливом медіа-культури. Поряд з величезним збільшенням джерел для саморозвитку виникає хвороблива залежність людини від інформації. Автор книги «Медіа вірус» Д. Рашкофф стверджує, що відбувається вірусоподібне поширення і зараження людини інформацією. На його думку, інфосфера – територія спрощеного світобачення, вона заражена такими вірусами як «техношаманізм», «екологічний тероризм» і так звані «розумні наркотики»: «...це більше ніж дзеркало нашої культури, це і є наша культура» [18, с. 41].

У зв'язку з переходом суспільства до інформаційної доби змінюються можливості отримання, збереження та посилення влади, а також формується новий тип управління суспільством – нетократія, як нова система стратифікації суспільства, де класи детермінуються за рівнем долученості до тих чи інших віртуальних мереж. Членство в різних віртуальних мережах відображає рівень інформаційної культури людини. В ієрархії нового, технократичного суспільства, на найвищому рівні знаходяться люди, що творять нову «додану інформаційну вартість», на основі вміння та навичок у роботі з інформаційними ресу-

рсами. Як зазначають О. Бард та Я. Задерквіст: «Ставати інформаційним означає синхронізувати свою голову і світ» [19, с. 6].

У віднаходженні людиною себе в системі мінливих зв'язків, любов'язань та соціальних ролей особливе місце займає її здатність до креативного пошуку ціннісних орієнтирів моральної свідомості, що може протистояти інфляції вищих цінностей, падіння їх керівної, організуючої, провідної ролі в динамічній структурі індивідуальної моральної свідомості. Процес селекції інформації через символічно генералізовані коди можуть призводити до спрощеного сприйняття світу: «Індивід орієнтує свою поведінку, свої думки – але позиціонує себе не з культурними універсалами, а з точками зору, шаблонами, стереотипами, що виникають (і руйнують її завдяки діяльності ЗМІ і журналістів, цих сучасних лідерів наговпу)» [20, с. 43].

Система звільнення людини зсередини від тиску реагування на уся сукупність подій, на думку А. Гелена, відбувається у формі звільнення від перенавантаження за допомогою «розвантаження», до яких можна віднести не тільки негативні механізми стереотипізації та спрощення, а й «вичленення життєвих можливостей і техніки самозбереження за наявних аномальних умов» [21, с. 187], які забезпечують стабільність мислення і діяльності, виконують конструктивну роль. На нашу думку, реакцією на потребу в «розвантаженні» в інформаційному суспільстві є виникнення прикладної етики, яка, з однієї сторони, являється відносно самостійною гуманітарною технологією, а, з іншої – її кодифіковані норми і принципи виконують функцію етичної експертизи всіх інших форм гуманітарних технологій у вимірі відповідності їх гуманістичним ідеалам культури.

Примітно, що перші ініціативи по підтримці і організаційному забезпеченню етичної інфраструктури в організаціях були проявлені транснаціональними корпораціями, для діяльності яких протиріччя і конфлікти на основі етнічних і статевих віджиганих стереотипів являються особливо вагомими. Не менш важливою стала проблема критеріїв моральної правди для топ-менеджерів в мас-медійному середовищі, в якому етична відповідальність співробітників являється невід'ємним елементом об'єктивності інформації.

В другій половині ХХ ст. розробляються основні поняття наукової теорії менеджменту з суттєвою етичною складовою частиною. Відна практика управління цінностями допомагає операціоналізувати стратегічні цілі діяльності. Вибрані цінності інструментально вводяться в практику на всіх рівнях управління і виробничих процесів. При цьому в повній мірі враховується складність цього процесу, тому складуються перспективні плани руху спрямованого на переведення

«належного» в реальну практику діяльності по рокам у вигляді більшої чи меншої довготривалої стратегії, а потім їх переводять в конкретні стандартні процедури (SOP – Standard Operating Procedures) управління. Це дозволяє забезпечити довгострокові плани по запровадженню цінностей необхідними ресурсами, здійснювати певний моніторинг цих процесів, мотивувати всіх включених в цю діяльність, проводити соціально-етичний аудит, постійно координувати неузгодженості та ліквідувати дисфункції. В цьому проявляється менеджмент етики, управління цінностями в організаціях. Для цього в різних організаціях / професіях цілеспрямовано інституалізують етику, використовують певні інструменти ділової етики (ethicstools), запроваджують необхідні певні інструменти ділової етики (або кодекси поведінки – codesofconduct, ethics code), етичні комісії або комітети (ethics committees, програми формування моральної компетенції організації / професії, «круглі столи, дискусії» (Roundtablesand Discussion Circles), «гарячі лінії» (ethics hotlines), етичний аудит (ethics audit), посада експерта/службовця по бізнес етиці (ethics advisers, advocates, officers), або КСО (corporate responsibility officer); служби інформації (ethics inquiry service); настільні книги по професійній етичній поведінці (ethicshand book) [10,с.96]. Також Н. Васильєвене зазначає, що ці запроваджені на мезорівні елементи стають функціональними лише у тому випадку, коли їх конструювання спирається на наукові знання, які в останні роки склались в виокремлений науковий напрям, що об'єднує науковців в спеціалізованих центрах по дослідженню ділової, прикладної етики – Centers for Business (applied) professional ethics). Вони здійснюють міждисциплінарні дослідження і об'єднані в асоціації та міжнародні сітьові комплекси (Networks) професіоналів з ділової етики. В деяких країнах до елементів системи етичної інфраструктури відносяться державні юридичні нормативи відповідності професійної поведінки існуючому кодексу професійної етики, закони, що регулюють «конфлікт інтересів», а також вводиться посада омбудсмена, служби етичного контролю при державних структурах. Все це доповнюється діяльністю недержавних організацій та різними громадянськими ініціативами.

Наявність кодексів поведінки (або кодексів етики) стало інструментом формування довіри суспільства до організації, інституції, компанії. Коли громадянські зрілі суспільства стимулюють механізми

якісного управління, вони сприяють виробленню алгоритмів поведінки в межах чітких меж етики соціальних ролей. Така підтримка інституалізації цінностей, від яких вииграє все суспільство в цілому, передбачає дискурсивне обґрунтування, свідоме прийняття цінностей, наявність свobodного вибору функцій конкретної ролі з певним набором етичних зобов'язань. Реально ця система може мати результати лише при відповідних зусиллях, певних «інвестиціях в етику» і за умови вільного свідомого бажання включатись в ці нові стратегії ділових відносин. Попередньою умовою в кожному випадку стає дослідження об'єктивних перепон і перешкод, що заважають можливості переведення етичної (відповідальної, чесної, гідної довіри) поведінки в дійсність. Організації можуть досягти довіри тоді, коли її власні стратегії спираються на врахуванні системних наслідків неетичної, ненадійної поведінки. В таких умовах той, хто вибирає певну діяльність, особисто приймає на себе певні імперативи професійного обов'язку, місії професії. При цьому суб'єктивні уявлення про моральну належність суттєво коригуються об'єктивними нормами і правилами, які через конструювання умов, систему організаційних процесів, зв'язків мотивують соціально бажану поведінку індивідів та груп, до яких вони належать. Це і стає власне справою етики організацій, що системно і процедурно інституалізують необхідні цінності. Таким чином відбувається перехід від етики лише як частини філософського знання в міждисциплінарний комплекс, в якому поєднані філософія, соціологія, теорія управління, психологія. Завдяки цьому потенційно можливо цілеспрямовано досягати синтезу інтересів людини та організації, в якій вона працює, що і стає власне процесом «управління цінностями». В науковій літературі неодноразово висловлювались побоювання і застереження стосовно неспівпадіння особистого та суспільного інтересу, яке залишається актуальним, незважаючи на зусилля прикладної етики. Особливо це стосується австралійських країн, в яких спрацьовує стереотип ототожнення суспільства і держави. Розповсюдження в публічному просторі розуміння необхідності вимогливого очікування відповідальності на всіх рівнях функціонування суспільства (справедливості, відкритості, прозорості, підзвітності, чесності) є складним в тих країнах, де влада сама собі встановлювала особливі правила. Тенденції запровадження соціальної відповідальності і підзвітності особливо посилюються на фоні інституалізації прав людини і їх модифікації в різних сферах суспільного життя. На сьогодні існують не тільки міжнародні документи про загальні права людини, а й про права пацієнтів, дітей, жінок, національних меншин, засуджених, і навіть – майбутніх поколінь. На практиці операціоналізація цих вимог за допомогою певних процедур, які в тому числі допомагає створювати етика

організацій, відбувається дуже повільно. Інституалізація етики створює загрозу саме представникам керівної ланки в пострадянських країнах. Тому на ділі декларації про пріоритет суспільних інтересів, стурбованість щодо «етичності» є пустою декларацією і лицемірством, що в свою чергу дискредитує процес інституалізації прикладної етики. Якщо виходити з історії цього процесу в західних країнах, то етично орієнтовані концепти менеджменту були, насамперед, апробовані і запроваджені в сфері промисловості і приватного бізнесу, яких не в останню чергу конкуренція змужувала сприяти моральним якостям персоналу, як заборони більшій ефективності, прогнозованості і розвитку цих організацій. Публічний сектор дещо пізніше став підключатись до цього процесу, але саме завдяки цим зрушенням закладається, на нашу думку, можливість вдосконалення демократії. Зусилля зрілого громадянського суспільства повинні бути спрямовані на те, щоб і державні службовці і представники органів самоуправління були поставлені в умови при яких етика організації стала невід'ємною частиною їх функціонування. В західних країнах про вихід етичних критеріїв оцінки за межі організацій на загальногромадянський рівень (з мезорівня на макрорівень) свідчать такі громадянські ініціативи як «Етичне споживання», «Етичні покупки», «Етика на етикетці», «Декларація чистих квітів», «Ініціатива етичної торгівлі» і т.п. Рухом «Етичне споживання» ведеться облік етичних компаній, який спирається на рейтинги підприємств по кожному із передбачених показників функціонування цінностей, що є відповідними певним етичним категоріям. Такі громадянські рухи борються не тільки проти порушення законів, а й кодексів етики підприємств (забруднення навколишнього середовища, приниження гідності працівника, порушення прав людини та ін.). В цьому процесі етичні критерії оцінки втрачають суто приватний характер, зникає замовчування різних негативів, пасивність і зневіра щодо можливості актуалізувати справжній суспільний інтерес. Це відбувається тоді, коли на рівні суспільної думки зникає толерантність до соціально безвідповідальних організацій. Тим самим в повсякденному житті починає працювати як реальна норма «категоричний імператив» І. Канта.

Висновок. Правила і цінності, що в різних формулюваннях є присутніми в кодексах поведінки організацій, лише в разі їх практичного втілення стають справою честі, престижу, репутації організації. В цих процесах моральність як компонент соціальної організації (на мікро-, мезо- і макрорівнях) набуває все більшого значення в повсякденному соціально-діловому житті економічно розвинутих країн. Тим самим підтверджується давно відпрацьована теоретична теза, що люди природним чином прагнуть до задоволення більш високих потреб, коли задо-

волені прості, і більш схильні повсякчасно враховувати суспільний інтерес, де слідування йому допомагає досягненню власних цілей.

Використання прикладної етики в сфері гуманітарних технологій актуалізує необхідність соціального проектування у напрямі моделювання, організації, конструювання таких систем, в яких створюються спочатку об'єктивні передумови, а потім здійснюються певні управлінські заходи, які сприяють тому, аби моральнісні цінності робити повсякчасно функціонуючими. Це, насамперед стосується кола тих цінностей, які сприяють сталому, збалансованому розвитку суспільства і підтримують кожного працівника у його прагненні до гідного, творчого існування.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Курочкин А. Гуманитарные технологии: проблема выбора методологических оснований / Александр Курочкин // Электронная публикация : Центр гуманитарных технологий. – 24.08.2006. URL: <http://gtmarket.ru/laboratory/expertize/2006/725>.
2. Островский Е. Гуманитарные технологии – непронумерованный фактор развития / Ефим Островский // Top Manager. 2000.
3. Аболина Т.Г. Теоретичні та соціокультурні передумови виникнення прикладної етики / Прикладна етика. – К.: «Центр учбової літератури», 2012.
4. Гюссле В. Практична філософія в сучасному світі / В. Гюссле ; пер. з нім. А. М. Єрмоленко. – Київ : Лібра, 2003.
5. Алюшин А.Л. Темпомиры: скорость восприятия и шкалы времени / А.Л. Алюшин, Е.Н.Князева. – М.: Изд-во ЛКИ, 2008.
6. Беккер Г. Современная социологическая теория в её преемственности и изменении / Г. Беккер, А. Боснов. – М., 1961.
7. Бакштановский В.И. Социология морали: нормативно-ценностные системы / В.И. Бакштановский, Ю.В. Соколов // Социологические исследования. – 2003. – № 5.
8. Розробка системи показників для вимірювання соціальних змін в українському суспільстві: Соціологічний моніторинг (1992-2011) [Електронний ресурс]. – режим доступу: www.kdpu-nz.gov.ua/sites/default/files/r/b_0.doc.
9. Надурак В. Система суспільної моралі: синергетичний підхід: [монографія] / Віталій Надурак. – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2014.
10. Васильеве Н., Васильев А. Етика організації. Інституціоналізація цінностей в ділову жизнь / Соціальна етика: модули відповідальності: Збірник наукових статей. Том 1. ВІЩ «Київський університет», 2011.
11. Великий разрыв [пер. с англ.] / Ф. Фукуяма; ред. пер. А.В. Александрова. – М.: АСТ; М.: Ермак, 2004.
12. Йонас Г. Принципи відповідальності. У пошуках етики для технологічної цивілізації / Пер. з нім. – К.: Лібра, 2001.

13. *Zinchenko A.G., Saprikin M.A.* Соціальна відповідальність українського бізнесу: соціологічний вимір / Соціальна етика: модулі відповідальності: Збірник наукових статей. Том 2. – ВПЦ «Київський університет», 2011.
14. *Behman G.* Современное общество. Общество риска, информационное общество, общество знаний. – М.: Логос, 2010.
15. *Giddens J.* Судьба, риск и безопасность. Thesis. – 1994. – № 5.
16. *Toffler E.* Третья волна. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2002.
17. *Kastel's M.* Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М.: ГУ-ВШЭ, 2000.
18. *Rashkoff D.* Медиавирус. Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание. – М.: Ультра культура, 2003.
19. *Bard A., Zaderkvist J.* Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004.
20. Новые информационные технологии и судьбы рациональности в современной культуре (материалы круглого стола) // Вопросы философии, 2003. – № 12.
21. *Gelen A.* О систематике антропологии (Перевод Филиппов А.) // Проблема человека в западной философии / Переводы / Сост. и послесл. П.С. Гуревича; Общ. ред. Ю.Н. Попова. – Москва: Издательство «Прогресс», 1988.
22. *Pavlova E.D.* Сознание в информационном пространстве. – М.: Academia, 2007.
23. *Kara-Murza S.G.* Манипуляция сознанием. – М.: Алгоритм, 2000.
24. *Bernes-Li T.* Заснування павутини: з чого починалася і до чого прийде всесвітня мережа. – К.: ВД «К-МАкадемія», 2007.
25. Манипуляція медіями [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://didacts.ru/termin/manipuljacija-mediinaja.html>.

References

1. *Kurochkin A.* Gumanitarnye tehnologii: problema vybora metodologicheskikh osnovanij / Aleksandr Kurochkin // Jelektronnaja publikacija / Centr gumanitarnyh tehnologij. – 24.08.2006. URL: <http://gmarket.ru/laboratory/expertize/2006/725>.
2. *Ostrovskij E.* Gumanitarnye tehnologii – neproumerovannyj faktor razvitiya / Efim Ostrovskij // Top Manager, 2000.
3. *Abolina T.G.* Teoretichni ta sociokulturni peredumovi viniknennja prikladnoї etiki / Prikladna etika. – К.: «Centr uchbovoi literatury», 2012.
4. *G'osle V.* Praktična filosofija v suchasnomu sviti / V. G'osle ; per. z nim. A. M. Crmolenko. – Kіiv: Libra, 2003.
5. *Aljushin A.L.* Tempornost' skorost' vosprijatija i shkaly vremeni / A.L. Anjushin, E.N. Kajazeva. – М.: Izd-vo I.K.I., 2008.
6. *Bekker G.* Sovremennaja sociologičeskaja teorija v ejo preemstvennosti i izmenenii / G. Bekker, A. Bosnov. – М., 1961.
7. *Bakshatanovskij V.I.* Sociologija morali: normativno-cennostnye sistemy / V.I. Bakshatanovskij, Ju.V. Sogomonov // Sociologičeskie issledovanija. – 2003. – № 5.

8. Rozrobka sistemi pokaznikov dlja vimirjuvannja social'nih zmin v ukraїns'komu suspil'stvi: Sociologičnij monitoring (1992-2011) [Elektronij resurs]. – Rezhim dostupu: www.kdpu-nz.gov.ua/sites/default/files/rb_O.doc.
9. *Nadurak V.* Sistema suspil'noj morali: sinergetičnij pidhid [monografija] / Vitalij Nadurak. – Ivano-Frankivs'k: Vidavničtvo Prıkarpats'kogo nacional'nogo universitetu imeni Vasilija Stefanika, 2014.
10. *Vasil'evnev N., Vasil'ev A.* Jetika organizacii. Instiucionalizacija cennostej v deloviju zhizni / Social'na etika: modusi vidpovidal'nosti: Zbirnik naukovih statej. Tom 1. VPC «Kіiv's'kij universitet», 2011.
11. *Velikij razryv* [per. s angl.] / F. Fukujama; red. per. A.V. Aleksandrova. – М.: AST; М.: Ermak, 2004.
12. *Jonas G.* Princip vidpovidal'nosti. U poshukah etiki dlja tehnologičnoї civilizacii / Per. z nim. – К.: Libra, 2001.
13. *Zinchenko A.G., Saprikin M.A.* Social'na vidpovidal'nis' ukraїns'kogo biznesu: sociologičnij vimir / Social'na etika: modusi vidpovidal'nosti: Zbirnik naukovih statej. Tom 2. – VPC «Kіiv's'kij universitet», 2011.
14. *Behman G.* Sovremennoe obshhestvo. Obshhestvo riska, informacionnoe obshhestvo, obshhestvo znanij. – М.: Logos, 2010.
15. *Giddens J.* Суд'ба, риск и безопасность. Thesis. – 1994. – № 5.
16. *Toffler E.* Третья волна. – К.: Вид. дім «Всесвіт», 2002.
17. *Kastel's M.* Informacionnaja jepoha: jekonomika, obshhestvo i kul'tura. – М.: GU-VShJe, 2000.
18. *Rashkoff D.* Mediavirus. Как поп-культура тайно воздействует на ваше сознание. – М.: Ультра культура, 2003.
19. *Bard A., Zaderkvist J.* Нетократия. Novaja pravjashhaja jelita i zhizn' posle kapitalizma. – SPb.: Stokgol'mskaja shkola jekonomiki v Sankt-Peterburge, 2004.
20. Novye informacionnye tehnologii i sud'by racional'nosti v sovremennoj kul'ture (materialy kruglogo stola) // Voprosy filosofii, 2003. – № 12.
21. *Gelen A.* О систематике антропологии (Перевод Филиппов А.) // Problema cheloveka v zapadnoj filosofii / Perevody / Sost. i poslesl. P.S. Gurevicha; Obshh. red. Ju.N. Popova. – Moskva: Izdatel'stvo «Progress», 1988.
22. *Pavlova E.D.* Soznanie v informacionnom prostranstve. – М.: Academia, 2007.
23. *Kara-Murza S.G.* Manipuljacija soznaniem. – М.: Algoritm, 2000.
24. *Bernes-Li T.* Zasnuvannja pavutini: z chogo pochinalasja i do chogo prijde vsesvitnja mrezhha. – К.: VD «K-MAkademija», 2007.
25. Манипуляція медіями [Електронний ресурс]. – Rezhim dostupu <http://didacts.ru/termin/manipuljacija-mediinaja.html>.

Авторська довідка:

Середюк Наталія Григорівна – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник Відділу наукових і освітніх методологій та практик Центру гуманітарної освіти НАН України; e-mail: Sereduk.n.g@gmail.com.